

Sukupuolierot työttömydessä Suomessa*

Virve Ollikainen

KTT, Erikoistutkija

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT

Lienee kiistaton tosiasia, että naisten ja miesten asemat työmarkkinoilla eroavat toisistaan, aiheuttaahan jo pelkästään perheen perustaminen huomattavia työurakatkoksia – yleensä naisille. Selkeinä ilmentyminä näistä eroavaisuuksista voidaan käytännön työelämässä havaita mm. segregaatio, eli sukupuolen mukainen työnjako, ja palkkaerot. Tässä neljästä empiirisestä tutkimuksesta koostuvassa väitöskirjassa perehdytään siihen, miten nämä erot näkyvät työttömydessä ja työttömien liikkumisessa työmarkkinoilla, tarkastellen sukupuolten välillä vallitsevia eroja työttömäksi joutuneiden työmarkkinasiirtymissä, työttömyyden kestossa ja aktiivisen työvoimapolitiikan tehokkuudessa Suomen työmarkkinoilla.

* Tämä kirjoitus perustuu Jyväskylän yliopistossa 6.5.2006 tarkastettuun väitöskirjaani ”Gender Differences in Unemployment in Finland”. Väitöskirjan esitarkastajina toimivat professori Tor Eriksson (Aarhus School of Business) ja professori P. N. (Raja) Junankar (University of Western Sydney). Väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä toimi dosentti Seija Ilmakunnas (Eläketurvakeskus) ja kustoksena professori Jaakko Pehkonen (JYU).

Naisten asema Suomen työmarkkinoilla on viimeisten vuosikymmenten aikana kohentunut monin tavoin. Naisten osallistuminen työelämään on kasvanut ja naiset ovat vallanneet jansijaa monilla perinteisesti miehisillä aloilla. Kehitystä on edesauttanut naisten koulutustason ripeä kohoaminen. Työikäiset naiset ovat jo keskimäärin koulutetumpia kuin miehet ja alle 35-vuotiaiden ikäryhmässä naiset ovat hankkineet korkeakoulututkinnon miehiä selvästi useammin. Naisten koulutusvalinnat painottuvat kuitenkin edelleen perinteisille naisten aloille.

Kansainvälisesti vertaillen suomalaiset naiset ovat kuitenkin pärjänneet melko hyvin. Suomessa naiset osallistuvat ahkerasti työelämään ja työskentelevät useimmiten kokopäiväisesti. Parantamisen varaakin löytyy: sukupuolten välinen palkkakuilu on Suomessa kansainvälistä keskitasoa ja näin suurempi kuin muissa Pohjoismaissa. Keskeinen selitystekijä naisten ja miesten välisille palkkaeroille on työmarkkinoiden voimakas segregaatio, eli sukupuolen mukainen työnjako. Naiset työskentelevät usein julkisella sektorilla, missä palkkataso on alhai-

sempi ja suuri osa työsuhteista määrä- ja osa-aikaisia. Lisäksi naiset sijoittuvat monesti samalla alalla työskenteleviä mieskollegoitaan alemman hierarkiataason työtehtäviin.

Erot koulutusvalinnoissa näkyvät väistämättä myös työttömyydessä, joka kehittyi Suomessa ongelmaksi 1990-luvun taitteessa. Taloudellisen laman myötä työttömyys kasvoi ennätyksellisiin lukemiin, kun vuoden 1990 kolmen prosentin työttömyysaste nousi nopeasti, vuoteen 1993 mennessä, lähes 17 prosenttiin. Työttömyyden kasvu alkoi vientisektorin supistumisella ja lisäsi näin ollen ensin voimakkaasti miesten työttömyyttä. Julkisen sektorin leikkaukset seurasivat pienellä viiveellä. Niinpä naisten työttömyyden kasvu alkoi hieman myöhemmin ja naisten osalta myös palautuminen tästä työttömyyspiikistä kesti pidempään.

Laman seurauksena myös työttömyysjaksojen kestot pitenevät; 1990-luvun alussa työttömyysjakson keskimääräinen kesto oli sekä naisilla että miehillä alle 20 viikkoa. Vuosikymmenen lopussa vastaava luku oli miehillä noin 55 viikkoa ja naisilla kymmenisen viikkoa vähemmän. Naiset siis poistuivat työttömyydestä miehiä nopeammin. Talouden elpymisestä ja työttömyysasteen laskusta huolimatta työttömyyden keskimääräinen kesto on pysynyt erittäin korkealla tasolla, 50 viikon tuntumassa, vuodesta 1995 lähtien. Päättäneiden työttömyysjaksojen kestot sen sijaan ovat jo selkeämmin taas lyhentyneet. Tämä heijastaa suomalaisessa työttömyydessä vallitsevaa rakenteellista ongelmaa: pitkäaikaistyöttömiä, eli yli vuoden työttömänä olleita on koko 2000-luvun ollut neljännes kaikista työttömistä. Vertailun vuoksi, vuonna 1991 pitkäaikaistyöttömien osuus työttömistä oli alle kolme prosenttia.

Väitöskirjassani tutkin työttömyyttä Suomessa laman jälkimainingeissa, 1990-luvun jäl-

kipuoliskolla ja 2000-luvun alussa, osin suhteellisen volatiilissa taloustilanteessa, jolloin vaihtelut myös työttömyydessä ovat olleet suuria. Tutkimusaineistona käytetään Tilastokeskuksen pitkittäisaineistoa vuosilta 1995–2000 ja ekonometriset analyysit on tehty multinomiaalisen logit-mallin, hasardimallien sekä propensity score matching -menetelmien avulla.

Väitöskirjan tulokset osoittavat, että työttömyyden keston pitkittyessä työttömien todennäköisyys palata työllisiksi avoimille työmarkkinoille pienenee pienenemistään. Tämä pätee sekä naisiin että miehiin. Sen sijaan tukitoimenpiteille niin naiset kuin miehetkin siirtyvät melko tasaista tahtia työttömyysjakson kuluessa. Kahden vuoden yhtäjaksoisen työttömyyden jälkeen osallistuminen toimenpiteille kasvaa hieman, mutta työvoimasta poistuminen, lähinnä eläke-, opiskelu- tai kodinhoitoyistä lisääntyy voimakkaasti. Havaintoa selittää ansiosidonnaisen päivärahoituksen rajoittuminen juuri kahteen vuoteen. Mielenkiintoista kyllä, työllistymiseen tämä työttömyyspäivärahalta työmarkkinatuella putoamisen uhka ei kuitenkaan näyttäisi vaikuttavan.

Työttömät naiset näyttävät tämän tutkimuksen valossa olevan miehiä joustavampia työttömyytensä ratkaisuvaihtoehtojen suhteen. Naisten työttömyysjaksot ovat keskimäärin lyhyempiä kuin miesten ja työttömyydestä poistumisen todennäköisyys on naisilla suurempi. Naiset eivät kuitenkaan työllisty miehiä paremmin, vaan tulos selittyy naisten siirtymisellä yhtäältä aktiivisen työvoimapolitiikan piiriin ja toisaalta työvoiman ulkopuolelle. Syystä tai toisesta työttömät miehet ovat naisia haluttomampia turvautumaan näihin vaihtoehtoihin reitteihin pois työttömyydestä ja odottavat mieluummin työttöminä sopivan työpaikan löytymistä. Toisaalta, aiemman työttömyyskokemuksen havai-

taan heikentävän erityisesti miesten työmarkkina-asemaa. Tämän tuloksen voidaan tulkita viittaavan yhteiskunnalliseen odotukseen miesten voimakkaammasta sitoutumisesta työmarkkinoille. Mieheltä odotetaan vakaata työuraa, kun taas naiselle urakatkokset ovat paremmin hyväksytyjä, jopa odotettuja.

Perhetekijät heikentävät naisten työmarkkina-asemaa, mutta ovat merkityksettömiä tai jopa myönteisiä miehen työmarkkina-aseman kannalta. Miesten kohdalla perheellisyys saattaa lähinnä viestiä vakaudesta ja vastuullisuudesta. Naisten työllistymistä pienet lapset kuitenkin vaikeuttavat. Herää kysymys, ovatko naisten joustavammat valinnat tukitoimenpiteiden ja työvoimasta poistumisen suhteen täysin omaehtoisia tai perhetekijöiden sanelemia valintoja vai kenties syystä tai toisesta heikoksi koettujen työllistymismahdollisuuksien seurausta.

Koulutus parantaa merkittävästi kaikkien työttömien työllistymismahdollisuuksia. Väitöskirjani tulosten perusteella koulutuksen merkitys korostui kuitenkin erityisen voimakkaasti naisten työllistymisessä. Työttömyyden kohdanneista korkeasti koulutetuista naiset työllistyivät jopa paremmin kuin miehet. Myös keskiasteen koulutus edistää työttömien naisten työllistymistä, joskaan ei vastaavassa määrin kuin korkea-asteen koulutus. Koulutetut, työttömäksi joutuneet naiset ja miehet ovat kuitenkin jakautuneet varsin vahvasti eri toimialoille. Miehiä työllistää teknillis-luonnontieteellinen ala, kun taas naiset työllistyvät erityisesti terveydenhuoltoalalle. Huolimatta niin yleisestä kuin erityisesti naistenkin koulutustason jatkuvasta kohoamisesta erot suomalaisten nuorten naisten ja miesten koulutuslavalainnoissa ovat edelleen jyrkät. Nämä erot kouluttautumisessa ylläpitävät sitkeästi segregaatiota, jonka vähen-

täminen on kiistatta avainasemassa työmarkkinoiden tasa-arvoa tavoiteltaessa.

Väitöskirja osoittaa myös nuorille työttömille suunnattujen työvoimapolitiittisten toimenpiteiden pitkän aikavälin vaikutuksissa esiintyvän huomattavia eroja sekä eri toimenpiteiden että sukupuolten välillä. Propensity score matching -menetelmällä saadut tulokset toimenpiteisiin osallistuneiden ja taustaominaisuuksiltaan vastaavien ei-osallistuneiden tulevan työmarkkinamenestyksen eroista osoittavat, että yleisesti ottaen työllistämistuki ja työvoimakoulutus ovat hyviä keinoja nuorten työttömien työmarkkina-aseman parantamisessa. Työmarkkinatuella tapahtuvan työharjoittelun vaikutukset näyttäisivät kuitenkin olevan vähäisiä.

Huolimatta siitä, että Suomessa harjoitettu aktiivinen työvoimapolitiikka on lähtökohtaisesti sukupuolineutraalia, havaitaan toimenpiteiden vaikutuksissa huomattavia eroja naisten ja miesten välillä. Naiset hakeutuvat aktiivisen työvoimapolitiikan piiriin miehiä useammin, mutta sijoittuvat toimenpiteisiin joista ei ole heille vastaavassa määrin hyötyä. Miehet siis näyttäisivät hyötävän toimenpiteisiin osallistumisesta keskimäärin enemmän kuin naiset. Tulosta selittää julkisen sektorin voimakas naisvaltaisuus ja toisaalta yksityisen sektorin miesvaltaisuus, mikä ohjaa myös toimenpiteisiin sijoittumista.

Lukumääräisesti naisia ja miehiä allokoituu tutkimusaineistossa ns. tehokkaihin toimenpideryhmiiin melko tarkkaan yhtä paljon. Kaiken kaikkiaan naisia kuitenkin osallistuu toimenpiteille 60 prosenttia enemmän kuin miehiä. Täten suurempi osa miespuolisista osallistujista sijoittuu tehokkaiksi havaittuihin yksityisen sektorin tukitöihin ja työvoimakoulutukseen, kun taas valtaosa aineiston toimenpiteille osal-

listuvista naisista sijoittuu vaikutuksiltaan vaatimattomaan työmarkkinatuen työharjoitteluun ja julkisen sektorin tukityöhön. Naisten hakeutuessa miehiä suuremmassa määrin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin he siis tulevat myös miehiä useammin sijoitetuiksi kaikkein tehottomimpiin niistä.

Väitöskirjan tulokset osoittavat, että huolimatta työvoimapolitiikan lähtökohtaisesti sukupuolineutraalista luonteesta, niinkin segregoituneilla työmarkkinoilla kuin Suomessa

politiikan vaikuttavuus ei itsestään selvästi ole sama naisille ja miehille. Naisten ja miesten jakautuessa jyrkästi eri toimialoille ja julkiselle sekä yksityiselle sektorille olisi tasa-arvon nimissä suotavaa asettaa nämä sektorit työvoimapolitiikan suhteen kaikin tavoin samalle viivalle. Nythän näin ei välttämättä ole, kun ehdot esimerkiksi yksityisen ja julkisen työnantajan tarjoaman tukityöpaikan suhteen poikkeavat toisistaan. □